

oldukça dikkat çekicidir. Böylelikle yazar, erken dönemlerden itibaren ortaya çıkan bilgi yanlışlıklarını gidermekte ve özellikle Sâbiî geleneğinin dinî edebiyatına vukûfiyetini maharetli bir şekilde kitabında yansıtmaktadır. İslamî literatürde Sâbiîlik hususundaki nakillerin nesnel bir şekilde yeniden ele alınmasını sağlayacak bu eserin, başta genel okur kitlesi olmak üzere özellikle din araştırmalarına ilgi duyanlar ile lisans ve lisans üstü ilahiyat öğrencileri için bir referans kitabı olduğu belirtilmelidir. Ayrıca kitap temel İslam bilimleri alanında araştırma yapan akademisyenlere farklı görüş alanı açması sebebiyle de dikkat çekmektedir. Özellikle bu eserin, tefsir ve hadis alanında araştırma yapan akademisyenlerin yerleşmiş tanımların yanı sıra Kur'an'ın doğru anlaşılmasına dair farklı perspektifleri de görmelerine vesile olacağını düşünmekteyiz.

Doç. Dr. Mehmet ALICI
Mardin Artuklu Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi

Milel ve Nihal, 15 (1), 2018
doi: 10.17131/milel.436848

Yasin Meral, **Sâmirî'nin Buzağısı**,
(Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 160 s.

Kur'an-ı Kerim kıssalar hususunda büyük oranda Kitab-ı Mukaddes'le ortak bir zemini paylaşmaktadır. Hz. Adem'in cennetten kovuluşu, Hz. Nuh'un tufanı, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmeye çalışması, Hz. Musa'nın İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarması veya Hz. İsa'nın doğumu her iki kutsal kitabın ele aldığı konulardır. Ancak farklı bir anlatım söz konusu olduğunda Kur'an-ı Kerim, tuhaf bir şekilde güvenilirliği tartışma konusu olan Kitab-ı Mukaddes'teki bilgiler kullanılarak eleştirilmektedir. Bunun yanında İslam geleneğinin Kur'an'ı Kerim'in sessiz kaldığı hususlarda kıssaları bir bütün

olarak sunmak adına çoğu zaman Yahudi ve Hristiyan geleneğindeki bilgileri kaynak göstermeden kullanması, Kitab-ı Mukaddes başta olmak üzere Yahudi ve Hristiyan kaynaklarının bu alanda mutlak otoriteye dönüşmesine katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim, Kitab-ı Mukaddes'ten farklı bilgiler sunduğunda; ya teolojik bir şartlanma ile oryantalistler tarafından tarihsel (!) hata yapmakla suçlanmış ya da Kitab-ı Mukaddes'e tanınan bu mutlak otoritenin karşısında uzlaştırma yolu seçilerek bu farklılığın sebebi ve yol göstericiliği göz ardı edilmiştir. Hâlbuki Kur'an'ı ayrıcalıklı kılan şey, onun kıssalar hususunda Yahudi-Hristiyan geleneğini yinelenenin ötesinde onun kalıplarının sorgulanmasını gerektiren tartışma başlıklarını belirlemesidir. İşte Yasin Meral'in *Sâmirî'nin Buzağısı* kitabı, Kur'an'ın farklı söylemleriyle Kitab-ı Mukaddes'teki bilgileri tartışmaya açan başlıklardan biri olan buzağı kıssasını analiz etmektedir. Yazar kendi ifadesiyle hocası Baki Adam'ın *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Kuran'ın Tartışmalı Konuları* isimli eserinde açtığı yoldan ilerlemektedir. Öyle ki Meral, Sâmirî mevzusunu irdelemekle Baki Adam'ın ele aldığı Hâmân, Üzeyir ve Meryem'e ilaveten Kur'an'ın tartışmalı konuları arasına müstakil bir müzakere başlığı eklemiş bulunmaktadır.

Yasin Meral, *Sâmirî'nin Buzağısı* kitabının öncesinde de zaman zaman Yahudi ve Hristiyan kaynaklarına gönderme yapan Kur'an ayetlerini makale ve araştırma notu ile tartışmaya açmıştır. Söz gelimi yazarın Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinde (58:2/2017) "Senin derdin neydi Ey Sâmirî" adıyla yayınladığı araştırma notu, mezkûr kitabın bir habercisi ve ön tanıtımı niteliğindedir. Yazar, bu araştırma notu ile Kur'an'daki Sâmirî isimlendirmesinin tarih yanılığısı denilerek geçiştirilemeyeceğini delillendirirken bir anlamda kitapta kullandığı metodun küçük bir modelini sunmaktadır.

Müellifin, kitap ismi ve kapak resmi konusunda bilinçli bir tercih yaptığı görülmektedir. Dinler Tarihi alanında daha popüler olan Altın Buzağı yerine yazarın kitabına *Sâmirî'nin Buzağısı* ismini koymasının kıssayı Kur'an-ı Kerim merkezinde ele alacağını göstermektedir ki bu durum kitabın bakış açısı ve yaklaşım tarzıyla örtüşmektedir. Ayrıca Meral, Hz. Musa zamanında İsrailoğullarının çölde yaptığı buzağının değil de esas olarak yüzyıllar sonra Kral Yero-boam'ın yaptırdığı buzağı heykellerinin *altın buzağı* şeklinde bir ifadeyle kutsal metinlerde yer aldığını belirtmekle (s. 83) eserine niçin popüler isim vermediğine atıfta bulunmaktadır. Kitap kapağında

Hathor ineğinin resminin kullanılması da, İsrailoğullarının çölde yaptığı buzağının hangi kültü sembolize ettiği konusunda yazarın görüşüyle uyum arz etmektedir. Öyle ki yazar, buzağının Apis ve Mnveis kültünün ötesinde maden tanrıcısı Hathor'u sembolize ettiğini düşünmektedir. (s.53).

Yazar kitabının başında metod ve prensipler başlığı altında metodolojisini de açıklamaktadır. Sâmirî'nin Buzağısı'ndaki detayları anlamlandırmada Mısır bilimini, İsrailiyat nakillerini ve mitolojik rivayetleri ustalıkla kullanan Meral, böylelikle bu verilerin araştırmalara dâhil edilmesinin gerekliliği üzerinde bir farkındalık yaratma gayretindedir. Dolayısıyla yazar ayetleri tefsir ederken dinler tarihi bilgisini, Yahudi kaynaklarına ulaşmada maharetini kullanarak problematik gözükken birçok detayı rahatlıkla açıklamaktadır. Dahası müellif Kur'an-ı Kerim'i kavram ve bağlam hassasiyetini örneklerle açıklayarak ileride yapılacak araştırmalara da yeni başlıklar önermektedir. Örneğin yazara göre Kur'an-ı Kerim'in Mısır'ı vuran felaketler konusunda *dokuz mucize* kavramını kullanması Mısır'ın dokuzlu panteonuna veya Mısır'ın düşmanlarına işaret etmektedir. Öte yandan müellif, Yahudi geleneğinin aksine Tevrat'ta *on bela* ifadesinin geçmemesini belirterek iddiasını güçlendirmektedir (s.30-31). Bunun yanında Kur'an'ın bağlam hassasiyetini göstermek için Mekke sokaklarında izdüşümsel bir Sâmirî aranması veya buzağı ile Mekke putlarının karşılaştırılması dolayısıyla kısma kapsamında Hz. Muhammed ve Hz. Musa arasında bir köprü kurulmaya çalışılması kitabı çok yönlü kılmaktadır.

Tanımlayıcı ve koleksiyoncu eserlere sıklıkla rastladığımız günümüzde, yazar akıcı bir dil ve analizci bir yaklaşımla Kur'an'ın Sâmirî'si'ni bütün yönleriyle ele alma cesareti göstererek tabir caizse konuyu devamlı eşelemektedir. Gerçekten kıssada sadece Sâmirî'nin kimliği sorun değildir. Sâmirî'nin yaptığı buzağının ne'liği, buzağının nasıl yapıldığı ve Sâmirî'nin cezasının keyfiyeti de açığa kavuşturulması gereken hususlar arasındadır. İşte tam da bu noktada Meral, bunları tek tek cevaplamaya çalışarak ve zaman zaman bu cevaplara yeniden sorular sorarak ince bir işçilik sergilemektedir. Özellikle Buzağı'nın nasıl yapıldığı konusunda Kur'an-ı Kerim'de yer alan "*elçinin izinden*" (*Taha Suresi 96*) ifadesine getirdiği yorum oldukça dikkat çekicidir. İlk önce ayetteki resulün, Cebrael veya Hz. Musa olmayacağını tek tek analiz eden yazara göre burada resulden kasıt Yusuf peygamberdir. Bununla bağlantılı ola-

rak Sâmirî'nin buzağıyı yaparken Yusuf peygamberden kalma gömleği veya *melikin su kabı*'nı kullanmış olabileceğine ilişkin yazarın görüşü şimdiden genel kabul görmeye adaydır (s.92-93).

Sâmirî'nin Buzağısı, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde İsrailoğullarının Mısır'daki yaşam tecrübeleri Hz. Yusuf ve Hz. Musa dönemleri olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Yazar, burada konuya ilişkin olarak Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'deki bilgileri karşılaştırarak okuyucuyu konuya hazırlamaktadır. Bunu yaparken de kutsal kitaplardaki anlatımları ve kavramları derinlemesine tahlil etmekte, sorular sormakta ve cevaplar aramaktadır. Öyle ki Kur'an ayetlerinde geçen hemen hemen her kavramın Mısır anlam dünyasındaki karşılığını açığa çıkartmakla okuyucuyu hayrete düşürmektedir. Örneğin Kur'an'da Hz. Musa'nın Firavun'un sihirbazlarıyla düello ettikleri gün olan *yemu'zzine*'nin Firavun'un güç ve kudretinin ilan edildiği gösterişli bir Mısır bayramı olan *Sed* festivali olduğunu tespit eden yazar, meydan okumadaki her bir detayın ne anlam ifade ettiğini en ince ayrıntısına kadar açıklamaktadır (s.36-39).

Birinci bölümde buzağı heykelinin yapımından söz eden Meral, buzağı'nın ne'liği, hangi yöntemle yapıldığı, canlı olup böğürmesi ve parçalanma metodunu ele alırken metodolojisine uygun bir yol izleyerek Yahudi ve İslam kaynaklarının bilgilerini serdetmekte ve bunların Mısırbiliminde ne anlama geldiğini açıkladıktan sonra kendi görüşünü belirtmektedir. Yazar, antik Mısır kaynaklarındaki anlatımları aktarmak suretiyle Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelerin dolayısıyla buzağı kıssasının sihir ilmi çerçevesinde cereyan ettiğini savunmaktadır. Bunu yaparken müellifin modern zamanda Mısırbilimi üzerine yapılan birçok kaynağı kullandığı, zaman zaman Jann Assmann gibi İsrailoğullarının Mısır'daki kökleri üzerine araştırmalarıyla tanınan mısırbilimcileri de tartışmalara dahil ettiği görülmektedir (s. 59.). Hasılı yazar bu bölümde buzağının niçin yapıldığını yani neye tekabül ettiğini ve ne tür bir günah olduğunu, (s.60.) hangi yöntemle yapıldığını (s.71) ve sonuçta nasıl yok edildiğini (s.87.) başıyla sonuyla, sorusuyla cevabıyla bir bütün olarak sunmaktadır.

Yazar, ikinci bölümde buzağıyı yapan kişiyi tespit etmeye çalışmış akabinde ona ve bu günaha karışanlara verilen cezanın mahiyeti ve sebebini irdelemektedir. Müellif, buzağıyı yapan kişinin kim olup olmayacağı konusunda aslında iki aşamalı bir sunum yapmaktadır. İlk aşamada Tevrat kayıtlarının aksine buzağıyı yapanın

Harun'un olamayacağını; Yahudi geleneğinden yorumlar aktararak, mantıksal çelişkiler bularak ve Tevrat'ın metin problemlerine değinerek açığa kavuşturmuştur. Daha sonra ise Sâmirî kelimesine getirdiği köken bilgisine (sa-mer: sevgili oğul, s.118) ve bu kişinin Yusuf soyuna mensup olabileceğine dayanarak buzağıyı yapmanın Kur'an-ı Kerim'in belirttiği Sâmirî olabileceğini savunmaktadır. Öyle ki yazarın bu tespiti, Sâmirîlerin ortaya çıkışı konusunda Kur'anî tarihlendirmenin de artık itibara alınmasını gerekli kılar niteliktedir. Ancak Mısır ve Sâmirî arasındaki bağlantı konusunda hâlâ yazarın zihninde bir takım sorular olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki ikinci bölüme buzağının yapımında Mısırlıların rolü ile giriş yapması ve sa-meri adında Antik Mısır'da bir rahip grubunun var olduğunu belirterek konuyu açık uçlu bırakması yazarın bu kitapla son sözü söylemediğini akla getirmektedir (s.118). Zaten kitabın girişinde yazar ilmin dinamik ve birikimsel olduğunu belirterek farklı yorumlara açık kapı bırakmış olmaktadır.

Buzağı yapmanın ne anlama geldiği ve cezası konusunda da yazarın oldukça özgün yorumları dikkat çekmektedir. Bu noktada görüş ve kanaatlerini birbiriyle bağlantılı bir bütün halinde sunması eserini ayrıcalıklı kılmaktadır. Söz gelimi Meral, Hz. Musa'nın Sâmirî'ye verdiği dokunmama cezasından hareketle bu günahın mahiyetine yeni bir yorum getirmektedir. Bu bağlamda Sâmirî'ye verilen dokunmama cezası, antik Mısır adetlerine göre mezar soyuculuğu dolayısıyla toplum düzeni ve kainatın dengesini (maat) bozmaya yönelik çok büyük bir manevi suç ve kaos (isfet) ile ilişkilidir (s.130). Ayrıca yazar Tevrat'taki cüzzamlılar ve benzeri hastalar için dokunmama uygulamasının ceza olmadığını ve bunun sağlık açısından bulaşıcı hastalıklardan korunma yöntemi olduğunu söylemektedir. Ancak bu yorum yazarın Tevrat'ın Sayılar kitabının 12. Bölümüne konu olan Meryem'in deri hastalığıyla cezalandırılmasını bu bağlamda değerlendirmede göstermektedir. Halbuki kısaya göre Meryem ve Hz. Harun, Hz. Musa'yı kınamakta ve onu kendileriyle denk görmenin sonucunda Tanrı'nın bir cezalandırması olarak Meryem bembeyaz olarak deri hastalığına yakalanmakta ve toplumdan uzaklaştırılmaktadır. Yazarın bu bölümde son olarak Tevrat'ın buzağıya tapan üç bin kişinin öldürülmesini aktarmasını ihtiyatla karşılaması, tövbe edenlerin affedildiği ve bu hadiseye ilişkin bir ölüm cezası gerçekleştiyse bunun toplumsal bir isyan

karşısında yapıldığını savunması oldukça dikkat çekicidir. Bu açıdan eserin, Tevrat'ın bu olayı kurgulamasına karşı oldukça derinlikli bir eleştiri barındırdığını söylemek gerekmektedir.

Sâmirî ve yaptığı buzağıyla ilgili kapalı kalmış konuları Yahudi ve Mısır kaynaklarından yararlanarak yorumlamayı amaç edinen bir eser olması itibarıyla *Sâmirî'nin Buzağısı* kitabı, Sina Dağı eteklerinde İsrailoğullarının buzağı yapma günahını yeniden yorumlamada oldukça başarılı bir eserdir. Yazar, yeni yorumlarını afaki olmaktan beri kılmak için birincil kaynaklara inmeye ve teşbihte hata olmazsa bir bulmacayı tamamlarcasında bu yorumların bütüne ilişkin anlamlı bir parça olması için büyük bir özen göstermiştir. Sonuç olarak Kur'an'ın tartışmalı konularından birini her ayrıntısıyla ele alan *Sâmirî'nin Buzağısı* kitabının, Kutsal kitaplarda yer alan kıssaları karşılaştırmalı olarak inceleme ve kıssaların özgün hallerini tespit etme konusunda yöntemsel ipuçları edinmek isteyenlerin okuması gereken faydalı bir eser olduğu kanaatindeyiz.

Dr. Tolga Savaş ALTINEL

Milel ve Nihal, 15 (1), 2018
doi: 10.17131/milel.436849

Ekrem Sarıkçıoğlu, **Kanonik-Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı**, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 248 s.

İnsanlık tarihinde krallar, bilim adamları, kahramanlar, komutanlar, din kurucuları ve daha sayamadığımız birçok ünlü sima gelip geçmiştir. Şüphesiz bunlar arasında gerek yaşadıkları dönem içerisinde gerekse kendilerinden sonra devasa kitleleri etkileyen kişilerden söz edilebilir. Bahsettiğimiz bu kimseler, din kurucularından başkaları değildir. Her ne kadar din kurucularının bir kısmı zamanla unutulup gitse de bazıları, müntesipleri giderek artan bir